

RADA REDAKCYJNA

Michael D. Bailey, Stanisław Bylina, Wiesław Caban, Marek Derwich, Janusz Małek,
Witold Molik, Swietłana Mulina, Martin Nodl, Andrzej Nowak, Krzysztof Pilarczyk,
Kazimierz Przyboś, Tadeusz Stegner, Andrzej Szware, Edward Walewander,
Theodore R. Weeks

KOLEGIUM REDAKCYJNE

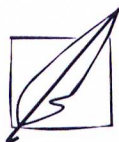
Krzysztof Bracha, Wiesław Caban, Ryszard Gryz (przewodniczący),
Lucyna Kostuch (zastępca przewodniczącego), Jacek Pielas, Stanisław Wiech

ALMANACH HISTORYCZNY

TOM 17, ZESZYT 1

Pod redakcją

Wiesława Cabana, Ryszarda Gryza, Jacka Legiecia

Wydawnictwo
Uniwersytetu Jana Kochanowskiego

Kielce 2015

SPRAWOZDANIE Z MIĘDZYNARODOWEJ KONFERENCJI NAUKOWEJ „POLSCY ZESŁAŃCY NA SYBERII ZACHODNIEJ W DRUGIEJ POŁOWIE XVIII–XIX WIEKU W OCZACH ROSJAN I LUDNOŚCI SYBERYJSKIEJ” (OMSK, 25–27 MAJA 2015 ROKU)

W dniach 25–27 maja 2015 r. w Omsku odbyła się międzynarodowa konferencja zatytułowana „Polscy zesłańcy na Syberii Zachodniej w drugiej połowie XVIII–XIX wieku w oczach Rosjan i ludności syberyjskiej” zorganizowana przez Uniwersytet im. Jana Kochanowskiego w Kielcach, Państwowy Uniwersytet Agrarny im. Piotra Stołypina w Omsku, Państwowy Uniwersytet im. Fiodora Dostojewskiego w Omsku, Ambasadę Rzeczypospolitej Polskiej w Moskwie, Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Irkucku i Organizację Kulturalno-Oświatową – Polskie Centrum „Polonez”. Dodatkowo organizację konferencji wspierał Instytut Kształcenia Zawodowego przy Państwowym Uniwersytecie Agrarnym im. Piotra Stołypina w Omsku i Kulturalno-Oświatowe Stowarzyszenie Polonijne „Rodzina – Семья”. Komitet organizacyjny tworzyli: prof. Wiesław Caban (UJK w Kielcach), doc. Swiełłana Mulina (Państwowy Uniwersytet Agrarny im. Piotra Stołypina w Omsku), doc. Anna Krich (Państwowy Uniwersytet im. Fiodora Dostojewskiego w Omsku) i dr hab. Jacek Legieć (UJK w Kielcach).

Państwowy Uniwersytet Agrarny im. Piotra Stołypina w Omsku zasłużył się w organizowaniu badań i konferencji o życiu Polaków na Syberii. Jako przykład mogą posłużyć cyklicznie organizowane konferencje pod wspólnym tytułem „Wieś syberyjska – historia, teraźniejszość, perspektywy rozwoju”, podczas których wielokrotnie wygłaszano referaty, a nawet poświęcano całe sekcje i panele na temat losów Polaków na Syberii.

W gronie uczestników konferencji znaleźli się przedstawiciele wielu instytucji naukowo-badawczych z Polski (Białystok, Gdańsk, Kielce, Lublin, Siedlce, Toruń, Warszawa, Wrocław) i Rosji (m.in. Abakan, Barnauł, Irkuck, Jekaterynburg, Krasnojarsk, Nowosybirsk, Omsk, Surgut, Tobolsk, Tomsk). Konferencja naukowa w Omsku dała możliwość konfrontacji rezultatów badań i opinii specjalistów z różnych dziedzin nauk społecznych i humanistycznych. W obradach wzięli udział historycy, archiwiści, archeolodzy, etnolodzy, socjolodzy, prasoznawcy oraz politolodzy z dwóch wspomnianych państw. Ponadto w obradach uczestniczyli oficjalni reprezentanci dyplomatyczni: przedstawiciel Unii Europejskiej w Rosji Vygaudas

Ušackas, I zastępca ambasadora RP w Rosji Jarosław Książek i generalny konsul RP w Irkucku Marek Zieliński.

Konferencję otworzył koncert grupy artystycznej z Polskiego Centrum „Polonez”. Po występie rozpoczęła się część plenarna. Najpierw głos zabrali przedstawiciele organizatorów konferencji: prorektor Państwowego Uniwersytetu Agrarnego w Omsku doc. Natalia Czerniawska, prorektor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach prof. dr hab. Marek Przeniosło i prorektor Państwowego Uniwersytetu im. Fiodora Dostojewskiego w Omsku prof. Siergiusz Bielim. Wszyscy oni podkreślali doniosłość i aktualność tematu konferencji oraz konieczność zintensyfikowania polsko-rosyjskiej współpracy naukowej w tym zakresie.

W podobnym tonie utrzymane były również wypowiedzi przedstawicieli korpusu dyplomatycznego. Vygaudas Ušackas podkreślał wagę prowadzonych przez historyków badań nad obecnością Europejczyków na Syberii i ich wpływem na rozwój tych terytoriów. Wspomniał również, że warto rozszerzyć ramy czasowe badań o XX w. Jarosław Książek zaś przypomniał wkład Polaków w rozwój Syberii oraz zaznaczył, że historię i przeszłość należy poznawać, aby przezwyciężyć będące skutkiem braku jej znajomości mity i stereotypy.

W części plenarnej wygłoszono cztery referaty o tematyce syberyjsko-europejskiej. Jako pierwsza głos zabrała dr Maria Czornaja z Tomsku. Posiłkując się badaniami i znaleziskami archeologicznymi, przedstawiła na przykładzie dworu wojewody tomskiego przenikanie na Syberię elementów kultury europejskiej, w tym także polskiej w XVII i początkach XVIII w.

Duże zainteresowanie wywołał wykład doc. Natalii Suworowej z Uniwersytetu im. Fiodora Dostojewskiego w Omsku zatytułowany „Zesłańcy w społeczeństwie syberyjskiej wsi: warianty klasowej, etnicznej i religijnej integracji w XIX – początkach XX wieku”. Przeanalizowane zostały kwestie projektów mających zintegrować zesłańców ze strukturami społecznymi ludności tubylczej oraz „kolonie rolnicze” proponowane przez ówczesną administrację.

Na koniec tej części konferencji prof. Bolesław Szostakowicz przedstawił w metodologicznym wykładzie obszerną charakterystykę dyskursów historycznych, proponując jednocześnie nowe spojrzenie na problem, przez pryzmat paradygmatu polsko-syberyjskiej historii.

Nieco inny charakter miał wykład prof. Wiesława Cabana i doc. Swietłany Mulinin zatytułowany „Profesor Wiktoria Śliwowska – badacz historii Rosji i polskiej zsyłki na Syberię. Na 60-lecie pracy badawczej”. Zaprezentowano wiele ilustracji i zdjęć przedstawiających ważne momenty w karierze badawczej prof. Wiktorii Śliwowskiej. Szczególną uwagę zwrócono na książkę *Rosja – nasza miłość*, której współautorem jest mąż prof. Śliwowskiej – Renè Śliwowski. Publikacja ta uświadamia czytelnikowi, jak emocjonalnym podejściem charakteryzują się prace prof. Śliwowskiej, jednocześnie zawierając w sobie całe doświadczenie i profesjonalizm badawczy, zebrane w ciągu sześciu dekad pracy.

Kolejne referaty można było usłyszeć podczas posiedzeń czterech sekcji, z których dwie obradowały 25 maja, dwie kolejne zaś następnego dnia – 26 maja.

W panelu pierwszym, którego moderatorem był prof. Bolesław Szostakowicz z Irkucka, zatytułowanym „Polska zsyłka na Syberię: problemy badawcze, źródła, zagadki”, wygłoszono osiem referatów, których autorzy skupili się przede wszystkim na wzajemnych relacjach między przybywającymi na Syberię Polakami a ludnością miejscową. Referaty wygłosili m.in.: prof. Wiesław Caban (Kielce): „Stosunki polsko-rosyjskie w świetle pamiętników i listów polskich zesłańców”, prof. Franciszek Nowiński (Gdańsk): „Dekabryści z Syberii Zachodniej w literaturze rosyjskiej i polskiej, relacje z Polakami” i prof. Wiktoria Śliwowska (Warszawa): „Zagadki syberyjskie. Los albumu omskiego Cypriana Dunina-Wąsowicza z lat 1850–1857”.

W ramach obrad drugiego panelu, którego moderatorem był prof. Walery Skubniewski, zatytułowanego „Polacy w kulturze i gospodarce Syberii”, wygłoszono jedynie cztery z zaplanowanych dziesięciu referatów. Ich autorzy skupili się przede wszystkim na przedstawieniu wkładu Polaków w rozwój ekonomiczny i społeczno-wszystkim na przedstawieniu wkładu Polaków w rozwój ekonomiczny i społeczno-kulturowy Syberii z XIX w. Referaty umożliwiły pokazanie nowych źródeł archiwalnych i wspomnień dotyczących pobytu Polaków za Uralem. Na tym tle wynikała ciekawa metodologiczna dyskusja na temat potencjału badawczego i wykorzystania w badaniach historycznych różnych rodzajów źródeł.

Drugi dzień obrad rozpoczęto panelem dyskusyjnym „Zagadnienie polskiej kolonizacji Syberii”. Wygłoszono siedem referatów. Moderatorem sekcji był prof. Wiktor Djałow z Irkucka. Znaczna część referatów przybliżała problematykę stosunków społecznych Polaków z miejscową ludnością, tożsamości kulturowej Polaków, procesów asymilacyjnych oraz miejsca Polaków w szerszym kontekście społecznym Syberii.

Pierwsze dwa wykłady miały charakter metodologiczno-teoretyczny i ukazywały społeczno-kulturowy kontekst kształtowania się syberyjskiej społeczności. Referaty prof. Wiktora Djałowa, a następnie doc. Konstantina Grigoriczewa z Irkucka dotyczyły współzależności między formowaniem się społeczności syberyjskiej a migracją nowych grup kulturowo-społecznych na Syberii. Wspomniani prelegenci poruszyli problem migracji, adaptacji, przemian społeczno-kulturowych, funkcjonowania i czynników kreowania diaspor na Syberii.

W następnych referatach omówiono zagadnienie tożsamości etnicznej Polaków z perspektywy syberyjskiej administracji, stosunki ludności chłopskiej wobec Polaków, finansowe aspekty obecności Polaków za Uralem oraz migrację polskich uchodźców na Syberię z lat 1914–1918. Żywą dyskusję wywołały nie tylko referaty, ale również nieco kontrowersyjnie sformułowany tytuł panelu. Zdaniem niektórych rosyjskich uczestników obrad sugerował on, że obok rosyjskiej istniała jakaś inna – polska – akcja kolonizacyjna na Syberii. Z kolei polscy uczestnicy dyskusji podkreślali, że takie sformułowanie tematu może stawiać Polaków w roli kolonizatorów, czerpiących korzyści z wyzysku tubylczej ludności.

Czwartą sekcję zatytułowano „Problemy kultury narodowej, etnokulturowe i demograficzne procesy w przeszłości i teraźniejszości”. Moderatorem była doc. Irina Czernowa. Z zaplanowanych dwunastu wykładów ogłoszonych zostało dziesięć. Sekcja ta zawierała się w szerokim spektrum tematycznym: od problematyki historycznej, przez socjologiczną, aż do kwestii mediów i ich roli w popularyzowaniu historii i kształtowaniu świadomości historycznej. W tej części obrad referaty wygłosili m.in. prof. Zbigniew Wójcik, który nakreślił obraz Syberii przedstawiony w pamiętniku konfederata barskiego i zesłańca Karola Lubicza-Chojeckiego, prof. Marek Przeniosło, który odtworzył obraz Syberii i jej mieszkańców w relacjach Benedykta Dybowskiego, i Łukasz Wołczyk, przedstawiający podobny problem w świetle wspomnień Wacława Lasockiego. Osobną grupę stanowiły referaty poświęcone wizerunkowi Polaków na Syberii w literaturze pięknej i środkach masowego przekazu – od dziewiętnastowiecznych po współczesne.

Na zakończenie konferencji moderatorzy podsumowali obrady poszczególnych sekcji, w których ukazywali poruszone najistotniejsze problemy. Mając na uwadze rozwój tematyki badawczej polskich zesłańców na Syberii, biorący udział w konferencji przedstawili również wnioski i sugestie.

Zarówno polscy, jak i rosyjscy uczestnicy dyskusji zgodnie podkreślali ciągle niezadowalający poziom wymiany informacji o prowadzonych badaniach i ich wynikach. W związku z tym zasugerowano, aby w możliwie efektywny sposób wykorzystywać tu możliwości, które daje Internet, m.in. przez umieszczenie w sieci, i to na kilku portalach, materiałów konferencyjnych. Zaproponowano także, aby informacje o prowadzonych badaniach w większym niż dotychczas stopniu gościły na łamach polonijnego pisma „Rodacy”.

Zwrócono również uwagę na konieczność wprowadzania do obiegu naukowego nowych, mało znanych źródeł i wyników polsko-rosyjskiej współpracy przy ich opracowywaniu i wydawaniu, choćby w ramach serii wydawniczej „Biblioteka polsko-syberyjska”.

Zauważono też, że samo prowadzenie nowych badań bez popularyzacji ich rezultatów nie pozwala na to, aby miały one należyty wpływ na upowszechnianie dialogu międzykulturowego. Konieczne jest zatem podjęcie działań, które umożliwią zapoznanie się z efektami prac historyków możliwie szerokiemu gronu odbiorców.

Uczestnicy byli zadowoleni z wysokiego poziomu wykładów, jak również z wyników pracy konferencji. Podziękowano za trud komitetowi organizacyjnemu oraz przyznano, że sytuacja polityczna na arenie międzynarodowej nie powinna mieć wpływu na polsko-rosyjski dialog naukowy.

W ramach konferencji zorganizowano również imprezy towarzyszące. Pierwszego dnia odbyło się spotkanie studentów i wykładowców z Vygaudasem Ušackasem, który przypominał o tym, jakie możliwości daje program wymiany międzynarodowej Erasmus Mundus, odpowiadał na pytania zebranych oraz tłumaczył nową formułę programu Erasmus +, zachęcając jednocześnie do wzięcia udziału we współpracy między uczelniami, która daje mnóstwo możliwości rozwoju. Lektorka języka

polskiego Anna Matysiak przeprowadziła otwartą lekcję dla studentów omskiego uniwersytetu, połączoną z wykładem na temat polskiej kuchni.

Ostatniego dnia konferencji jej uczestnicy mieli okazję odwiedzić miejscowość Despotzinowka, założoną przez polskich emigrantów w końcu XIX w. i nazwaną tak na cześć byłego gubernatora tobolskiego Aleksandra Despotę-Zenowicza. Uczni spotkali się z ciepłym przyjęciem mieszkańców wsi, którzy zorganizowali dla nich specjalny koncert i poczęstunek. Uczestnicy wycieczki mogli również odwiedzić pobliski cmentarz z zachowanymi mogiłami pierwszych mieszkańców wsi.

Zrecenzowane referaty zostaną niebawem opublikowane w zbiorze zatytułowanym *Польские ссыльные в Сибири во второй половине XVIII – начале XX века в восприятии российской администрации, переселенцев и коренных народов Сибири: Сб. научных трудов* pod redakcją S. Muliny, A. Krich, J. Legiecica, Ł. Wołczyka, O. Tarabanowej. Materiały te dostępne będą również na stronie internetowej projektu: <http://www.ujk.edu.pl/nprh3/>.

Organizując konferencję zaledwie po pół roku realizacji projektu badawczego, zakładano, że stanie się ona nie tylko okazją do prezentacji wyników najnowszych badań, ale również forum wymiany informacji źródłowych i dyskusji metodologicznych. Cel ów został w pełni zrealizowany. Udało się nie tylko uzyskać informacje o niefunkcjonujących dotąd w szerszym obiegu naukowym źródłach archiwalnych, zwłaszcza tych przechowywanych w regionalnych syberyjskich archiwach, muzeach i bibliotekach, ale również uświadomić sobie, do jak ciekawych ustaleń i wniosków można dojść, ponownie analizując wykorzystywany już wielokrotnie materiał źródłowy.

Konferencja została zorganizowana w ramach realizacji programu badawczego „Polscy zesłańcy na Syberii Zachodniej w drugiej połowie XVIII–XIX wieku w oczach Rosjan i ludności syberyjskiej” finansowanego z Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego Rzeczypospolitej Polskiej (Umowa Nr 0098/NPRH3/H12/82/2014). Podkreślić należy, że bez tych środków, ale również bez pomocy wielu osób i instytucji, zorganizowanie tak poważnego (i kosztownego) wydarzenia naukowego zapewne nie byłoby możliwe.

Nie sposób na koniec nie wspomnieć o tym, że konferencja stała się głośnym, choć nie do końca zgodnym z intencjami jej organizatorów, wydarzeniem medialnym. Niektóre środowiska uznały za stosowne wyrazić swój protest przeciwko organizacji „polskiej” konferencji na rosyjskim uniwersytecie. Wydarzenie to skwapliwie podchwyciły media, nie tylko lokalne. Wypada jedynie żałować, że podobnego zainteresowania nie wzbudził sam przebieg konferencji, a także jej rezultaty. Podkreślić należy również, że wydarzenia te w żaden sposób nie wpłynęły na przebieg i jakość polsko-rosyjskiego dialogu naukowego.

Michał Antonowicz, Toruń
Łukasz Wołczyk, Kielce